

UPRAVNA RAZDELITEV ŠKOFJELOŠKEGA OZEMLJA*

Gospodstvo je škof razdelil na enote – urade – Amt – officium – županija – župa z župani in drugimi pomožnimi uslužbenci. Uradi so bili: Bavarski = Bitenjski, Gadmarski, Godeško-praški, Poljšiški (Poljščica pri Podnartu), Brojski (Brode), Javorski, Koroški, Poljanski, Hotaveljski, Žirovski, Hlevnovrški, Osliški, Stirpniški (Stirpnik), Strmiški (Strmica), Selški, Rudenski, Sorški (Sorica), Davški.

S patrimonialnimi gospodstvi, ki so se inducirala na freisinškem ozemlju, so bile določene težave, ki pa so bile vedno obvladljive: npr. Schrottenturn (Sv. Peterška graščina v Stražišču), Puštalsko gospodstvo, Starološko gospodstvo, Ajmanov grad, Šefert, Štemarje itd.

Določeno avtonomijo je imelo mesto Loka po vzoru evropskih srednjeveških mest. Posebnost so bili tudi fužinarski Železniki. Z jožefinskimi reformami je Loka postala municipalno mesto, podrejeno gospodstvu, ker ni bilo ekonomskih možnosti za ustanovitev lastnega magistrata. Dokončno je propadla loška in železnikarska avtonomija leta 1848, (npr. z vključitvijo obeh krajev v redno zemljiško knjigo). Po podržavljenju freisinškega gospodstva 1803 je država ohranila delno staro ureditev na urade še kar nekaj časa, predvsem pri sodnih instan-
cah.

Država je začela s svojimi upravnimi reformami na privatnih ozemljih, kot je freisinško loško gospodstvo bilo, šele v času Marije Terezije. Takrat so iz starih župnij ustanovili t. i. konskripcijske občine – ki so se razvile v davčne občine in te v katastrske občine, ki so še danes v rabi. Višja enota na rangu gospodstva je bila kanton. Prvotno je bilo loško gospodstvo razdeljeno na tri kantone.

Glavni je bil loški, del loškega ozemlja je spadal v radovljiški kanton (Selca), del pa pod tržiškega (Šmartno). Vendar so kanton – naborno gospodstvo poenotili na ozemlje gospodstva, razen Gostec in Okroglega. Takšna razdelitev je ostala še po Francozih. Okrajna gosposka je za svoje ozemeljske dele – občine postavljala rihtarje in podrihtarje in še vaške zastopnike. Stanje je ostalo do leta 1848.

Po raznih vmesnih peripetijah so leta 1853 ustanovili mešane okrajne urade, združene s sodnimi okraji. Takšen okraj je bil razdeljen na občine. Po izkazu iz leta 1854 so bile na loškem ozemlju naslednje občine: Češnjica, Dolenja vas, Dorfarje, Godešič, Stare in Nove Poljane (Predmost), Oselica, Selca, Sorica, Stara Loka, Škofja Loka, Trata, Zali log, Zminec, Železniki. Leta 1868 so dokončno ločili upravno in sodno oblast. Loško ozemlje je obdržalo le sodni okraj, politični okraj – glavarstvo so dobili v Kranju za tri sodne okraje Kranj, Tržič in Škofja Loka. Izguba višje instance na rangu gospodstva je bila občutna, saj sta prav v tem obdobju Loka in loško ozemlje napredovala s krajšimi koraki kot ostali del Gorenjske. Občine same so se v obdobju do leta 1941 še večkrat komasirale – združevale in razdruževale in pri tem kazale materialno in politično zrelost.

Izguba oblasti na rangu gospodstva – glavarstva je vse občine tega gravitacijskega območja, če se izrazim z novim izrazom za nekdanje freisinško gospodstvo, prizadela in so si neko skupno oblast skušali večkrat pridobiti. Ločani so se sicer imenovali mestna občina, mestna župnija, kar pa ni prineslo nobenih pristojnosti več. Konec stoletja so celo odcepili občino – podobčino Zmi-

* Avtorjevo predavanje v okviru Blaznikovega večera dne 21. maja 1992 v galeriji na Loškem gradu.

nec, ker so se bali, da bi po takratni volilni zakonodaji lahko postal župan kakšen »zarukan kmet« iz loških hribov.

Prizadevanja za pridobitev višje oblasti so dala rezultate šele leta 1927 z ustanovitvijo Sreske izpostave v Škofji Loki, z nepopolno zasedbo. Ta je bila 1932 dopolnjena in 1936 so slovesno ustanovili Sresko načelstvo v Škofji Loki. Medvojno obdobje bi izpustili. Okraj se je v Loki žal nadaljeval samo do leta 1948. MLO Škofja Loka in KLO so bili podrejeni Okraju v Kranju, ki je imel nekaj časa za to in še za nekatera ozemlja še nekakšno podvojitev v Okraju Kranj – okolica. Komasacija občin do 1961 je sestavila takšno občino, kot jo poznamo danes – v mejah loškega gospostva. Prihod žirovskega konca leta 1970 je ozemlje še zaokrožil.

Župna razdelitev

Oglejska pristojnost je bila aktualna za to ozemlje od Karlove razdelitve okrog leta 800. Pod Goriško nadškofijo je ozemlje pripadlo 1751/52, pod ljubljansko pa okrog leta 1788. Župna razdelitev je morala biti na teh tleh že pred gospostvom, saj škofu nikoli ni uspelo pokritje gospostva z eno pražupnijo. Prafara Stara Loka – Loka ni vključevala vasi severno od Bitenj in vzhodno od Pungerta. Iz prafare so se razvile župnije v Žireh, Poljanah in Selcih. Druge župnije so mlajše, tudi jožefinske. Vmesna stopnja med župnijo in škofijo je bila arhidiakonot. Ta je bil vedno Gorenjski. Za časa Jožefa II. so ustanovili dekanije. Te so bile še vmesna stop-

nja. Loško ozemlje so pokrivalo dekanije Poljane, Žiri, Železniki in Šmartin pri Kranju. Stara Loka z vikariatom v mestu (Loka) je spadala tako pod Šmartin. Takšna razdelitev se je pokazala za nerentabilno in 1822 so ustanovili dekanijo Stara Loka, po zadnji vojni Škofja Loka, v mejah nekdanjega gospostva.

Sodstvo

Sodstvo se je v gospostvu pokrivalo z upravnimi enotami. Tudi kadar je upravna enota izgubila ozemlje, je sodni okraj ostal, tudi danes pri sedežu Temeljnega sodišča v Kranju.

Praktična uporaba tega prostora – loškega – je pokazala, da ozemlje funkcionira, kadar je zaključeno. Torej gospostvo – okrajno glavarstvo – sreska izpostva, sresko načelstvo – okraj – dekanija – skupščina občine – gospostvo. Prehajanje Žirovcev in Črnovrščev pa bomo na tem mestu zanemarili.

Literatura

Pavle Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, Muzejsko društvo Škofja Loka, 1973, passim.

Jože Žontar, *Občinski red za Kranjsko 1866, Zbornik ob devetdesetletnici arhiva*, Ljubljana 1988.

Jože Žontar, *Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918*. Graz–Klagenfurt–Ljubljana–Gorizia–Trieste 1988.

France Štukl